

R

När föräldrarna inte räcker till – anlitade och lämpliga fosterhem under 1900-talet

Ann-Sofie Bergman

Sammanfattning

I alla tider och i alla samhällen har det funnits barn som av olika skäl inte har kunnat växa upp hos sina biologiska föräldrar. Lösningarna på problemen har varierat, i Sverige har det vanligaste varit att dessa barn placerats i fosterhem. När lagen om samhällets barnavård trädde i kraft år 1926 blev det obligatoriskt för alla kommuner att inrätta en barnavårdsnämnd. Dessa nämnder ansvarade för placeringar av barn och för kontroll av fosterhem. Fosterföräldrarna skulle vara lämpliga. Denna artikel handlar om vilka som anlätades som fosterföräldrar under 1900-talet. Studien bygger på textanalyser av fosterbarnsvårdens praktik. Studien visar att barnavårdsnämnden hade ambitionen att placera barn i familjekonstellationer som bedömdes vara "normala" och "naturliga", för att bidra till normalisering. Fosterföräldrarna skulle helst vara gifta par. De skulle varken vara för gamla eller för unga. I mitten av seklet var fosterföräldrar ur mellanskiktet överrepresenterade. Under 1970-talet var det ett skifte i vilka som anlätades. Det blev exempelvis mindre vanligt med placering hos släktingar. Det ställdes nya krav på fosterföräldrarnas lämplighet. Tidigare erfarenhet av barn ansågs nu önskvärt. Vissa fosterföräldrar kunde benämnas som en typ av experter, deras hem kunde beskrivas i termer av behandlingshem.

Abstract

In all times and in all societies, there have been children who for various reasons have not been able to grow up with their biological parents. The solutions to this problem have varied; in Sweden most of these children have been placed in foster care. Due to a law regulating state child-care passed in 1926, children's welfare boards were established in the municipalities. These boards were responsible for placing children with foster parents and for supervising foster homes. Foster parents were required to be suitable. This article focuses on who were contracted as foster parents during the 20th century. The study is based on textual analysis of child welfare practices. The study shows that the children's welfare board increasingly had ambitions to place children in family constellations that were considered to be "normal" and "natural", in order to contribute to normalization. Foster parents should preferably be married couples. They were expected to be neither too old nor too young. In the middle of the century foster parents from the middle-class were over-represented. In the 1970s there was a shift in who were contracted. For example, placements with relatives became less frequent. There were new demands on the foster parents' suitability. Previous experience of children was desirable. Some foster parents began to be described as some kind of experts and their homes in terms of treatment.

Inledning

I alla tider och i alla samhällen har det funnits barn som av olika skäl inte har kunnat eller inte har ansetts kunna bo hos sina biologiska föräldrar. Lösningarna på problemet har varierat. I Sverige har barnavårdande myndigheter sedan lång tid tillbaka valt att i första hand placera dessa barn i fosterhem och i andra hand på institution. En utgångspunkt har varit att barn ska ges stöd av nya föräldragestalter. Fosterhemsplaceringar har haft olika bakgrund genom historien. Omsorgen om barnen har blivit en samhällelig angelägenhet när de har blivit föräldralösa, övergivna eller då föräldrarna varit sjuka. En del barn har lämnats bort tillfälligt under perioder då föräldrar haft svårt att kombinera försörjning med omsorg. Att lämna bort sitt barn har varit en strategi för att klara svåra stadier under livscykeln. Fosterhem och barnavårdsinstitutioner har ibland fungerat som komplement till föräldrahemmen, som en form av barnomsorg och föräldrastöd. När situationen har förbättrats för föräldrarna har de i vissa fall kunnat ta hem sina barn (Nyberg 2000, Creagh 2006, Sköld 2006). Fosterhemsplaceringar har även blivit aktuella då föräldrarna inte bedömts vara lämpliga utan har ansetts försumma barnen (Lundström 1993, Sundkvist 1994, Evans 2002, Hendrick 2003). Barn har ibland flyttats till fosterhem på föräldrars initiativ, ibland mot föräldrars vilja.

Den tidigare forskningen om fosterbarnsvård i Sverige utgörs dels av historisk forskning som främst har behandlat 1800-talet och det tidiga 1900-talet och samhällsvetenskaplig forskning om fosterbarnsvård från 1970-talet och framåt. Forskningen om det förra seklets mitt är mycket begränsad (se Bergman 2011 och

där anförda referenser). När det gäller krav på fosterföräldrar har Sköld (2011) undersökt normer som har uttryckts i lag- och rådgivningstexter 1903–2003. Bergman (2011) har undersökt krav på fosterföräldrar i det sociala arbetets praktik. Föreliggande studie handlar om vilka som i realiteten anlitas som fosterföräldrar av en kommuns barnavårdsnämnd. Studien behandlar det förra seklets fosterbarnsvård men har ändå relevans idag. Under senare tid har *Utredningen om vanvård i den sociala barnavården* (SOU 2011:61) och *Upprättelseutredningen* (SOU 2011:9) arbetat med att granska allvarliga övergrepp och vanvård i fosterhem och på institutioner under 1900-talet och att föreslå åtgärder för upprättelse åt de utsatta. Regeringen har lämnat ett lagförslag om skadestånd från staten till dem som drabbats under sin tid i samhällsvård åren 1920–1980 (Proposition 2011/12:160). I en kommande upprättelseprocess behövs kunskap om glapp som uppstår mellan normer uttryckta i teori och normer som kommer till uttryck i praktik.

Fosterföräldraskap innebär att erbjuda ett barn sitt hem och sin familj, samtidigt är det ett uppdrag som kräver en arbetsinsats vilken ofta görs mot betalning. Samhällsförändringar under 1900-talet medförde ändrade förutsättningar för dessa uppgifter. Syftet med artikeln är att med utgångspunkt från analyser av en lokal barnavårdsnämnds praktik belysa vilka som anlitas som fosterföräldrar

En del barn har lämnats bort tillfälligt under perioder då föräldrar haft svårt att kombinera försörjning med omsorg.

under perioden 1926–1975, samt att diskutera hur de förändringar och praktiker som ägde rum och inte ägde rum kan förstås.

Teoretiska utgångspunkter

Samhällsutvecklingen under det förra seklet innebar omvälvande förändringar av familjers villkor och synen på barndom och föräldraskap. Historikern Hugh Cunningham (2005) som diskuterar barnomsuppfattningar, barns uppväxtvillkor och erfarenheter från 1500-talet till och med 1900-talet menar att det är under det senaste seklet de snabbaste förändringarna inträffat, sett i ett västvärldsperspektiv. Förändringarna hänger samman med faktorer som urbanisering, ekonomisk utveckling och välfärdsstatens framväxt. Minskning av barnarbete och successivt utökad skolgång innebar förlängd barndom. Barnen blev beroende av sina föräldrar under längre tid, en tid att ägna åt utbildning, lek, fritid och gradvis förberedelse för vuxenlivet. Föräldrarnas uppgift blev att möjliggöra och upprätthålla det nya barndomsidealet. Under senare delen av seklet förändrades förutsättningarna för mäns och kvinnors föräldraskap. Välfärdsreformer som tidigare hade riktats till mödrar vändes nu mot föräldrar, exempelvis blev moderskapsförsäkringen en föräldraförsäkring år 1974. Ändrade villkor för barnfamiljer tillsammans med förlängd barndom bidrog till att skälen till varför barn fosterhemsplacerades kom att se annorlunda ut. Under första halvan av 1900-talet var vanliga skäl till att barn placerades i samhällsvård föräldrars, ofta ensamstående mödrars, svårigheter att förena yrkesarbete med försörjning och daglig omsorg om yngre barn, bostad-

sproblem och föräldrars sjukdom/död. Från och med senare delen av seklet förändrades de av myndigheter angivna skälen, det rörde sig i högre grad än tidigare om missbruksproblem, föräldrars olämplighet, relationsproblem och barns egna beteendeproblem. Under senare delen av seklet var barn generellt äldre vid placering (Bergman 2011). Det rörde sig alltså i hög grad om materiella orsaker under tidigt 1900-tal och mer om relationella aspekter under seklets senare del. Med Skå-Gustav Jonssons ord ändrades problembilden från "yttre trångmål" till "inre nöd" och "psykiska disharmonier" (Jonsson 1971: 175). Dessa samhällsförändringar har betydelse för att förstå fosterbarnsvårdens praktik.

Med utgångspunkt från förändrade livsvillkor är *klass* relevant som analyskategori i denna studie. Det finns samband mellan barnavårdsåtgärder och socioekonomiska faktorer, det gäller såväl i historisk tid som idag. De familjer vars barn har placerats i samhällsvård har som regel haft mer socialt och ekonomiskt utsatta positioner i samhället än befolkningen i övrigt. Föräldrars fattigdom innebär ökad risk för barn att flyttas ifrån sin familj och placeras hos en annan familj (Lundström och Sallnäs 2003, Andresen 2006, Colton och Williams 2006). Klassaspekten har betydelse avseende vilka personer som traditionellt har tagit hand om fosterbarn. Historisk forskning har visat att fosterbarnen oftast har kommit till jordbrukare, hantverkare och arbetare (Berglind 1963, Lundberg 2000, Persson och Öberg 1996, Sköld 2006). Det har sällan varit människor från övre samhällsskikt som har tagit sig an fosterbarn. Vad har då samhällsutvecklingen inneburit i detta avseende för rekrytering av fosterföräldrar? Fosterföräldrarnas klasstillhörighet har analyserats mot

bakgrund av deras arbetsmässiga ställning. I de fall yrke inte framgår har jag valt bort vidare eftersökning i andra källor. I klassanalyserna har jag utgått från Ahrne m.fl. (2008). För att förstå innebörden i det stora antal yrkesbeteckningar som förekommer i materialet har jag tagit hjälp av Carlssons (1968) kategorisering. I klassanalyserna har jag utgått från fosterfaderns yrke när fosterföräldrarna var ett par. Fostermoderns yrke framgår sällan under de båda första perioderna då det ofta förutsattes att hon var hemmafru.

Det har sällan varit människor från övre samhällskikt som har tagit sig an fosterbarn.

Tidigare forskning visar att *kön* är en väsentlig analyskategori i studier om social barnvård. Vad som oroar sociala myndigheter har ofta skilt sig åt beroende på om det har rört sig om flickor eller pojkar (Lundström och Sallnäs 2003). Kontroll av barnfamiljer har ofta riktats mot mödrar. När barns situation har undersökts är det kvinnorna och hemmen som varit det centrala. Mödrar har utretts medan fäder sällan varit i fokus (Jönsson 2003). Betydelsen av kön vid rekrytering av fosterföräldrar är väsentligt att studera med tanke på jämställdhetspolitik, förändrad syn på föräldraskap och kvinnors ökade yrkesarbete från och med 1960- och 1970-talen.

Andra analyskategorier av relevans är *stad/land, närhet/avstånd, släktskap och ålder*. Omflyttningar av barn har ofta gjorts i riktning från städer till landsbygd, dels på grund av att landet har ansetts erbjuda lämplig och hälsosam uppväxt, dels på grund av att det ofta har varit människor på

landsbygden som öppnat sina hem för fosterbarn. Många barn har kommit att placeras med långa avstånd till sina biologiska föräldrar, vilket har försvårat deras möjlighet att behålla kontakten med anhöriga (SOU 1974:7). Med ambition att ändra på detta förhållande infördes den så kallade närhetsprincipen i socialtjänstlagen på 1980-talet (SFS 1980:620). En annan princip i dagens lagstiftning är anhörigprincipen som innebär att det ska övervägas om barn kan tas emot av någon anhörig eller annan närstående (SFS 2001:453). Denna princip tillkom under 1990-talet och var alltså inte aktuell under perioden denna studie omfattar. Synen på släkt- och anhörigplacering har varierat över tid. En vanlig form har varit placering hos barnets mormor (Berglund 1963, SOU 1974:7). Ytterligare en aspekt av intresse är anlitade fosterföräldrars ålder. Önskvärd ålder har tagits upp i många handböcker från 1930-talet och framåt och har påtalats som en viktig aspekt vid bedömningar av lämplighet (Sköld 2011). Ovanstående innebär att det är relevant att undersöka eventuellt släktskap mellan barn och fosterföräldrar, anlitade fosterföräldrars ålder samt hemmens belägenhet.

Metod och källmaterial

Studien är en fördjupning av mitt avhandlingsarbete i socialt arbete om synen på fosterföräldrars lämplighet (Bergman 2011). Avsikten med att analysera fosterbarnsvårdens praktik i historiskt perspektiv är att visa på mönster och utvecklingslinjer, kontinuitet och förändring. Den praktiska verksamheten låter sig inte studeras, utan studieobjektet är bevarad dokumentation i form av förteckningar, protokoll, fos-

terhemsutredningar och rapporter från fosterhemsinspektioner. Källmaterialet har samlats in vid en mellanstor svensk stads barnvårdsnämnds arkiv. Det aktuella undersökningsområdet växte under den studerade tiden efter flera kommunsammanslagningar. Under 1920-talet ansvarade barnvårdsnämnden för fosterbarnsvården inom staden som då hade drygt 9000 invånare. År 1940 gjordes en sammanslagning med en grannkommun, och efter en större sammanslagning med flera mindre kommuner i närområdet år 1971 verkade den aktuella barnvårdsnämnden i en kommun med ca 60000 invånare. Tre utvalda tidsperioder under 1900-talet har undersökts:

- *Regleringen av barnvården*: Den första undersökta perioden omfattar åren 1926–1935. Fosterbarnsvården och fosterhemskontrollen började regleras under det tidiga 1900-talet. Det blev obligatoriskt för alla kommuner att införa barnvårdsnämnd i och med lag om samhällets barnavård (SFS 1924:361), vilken trädde i kraft år 1926.
- *Välfärdsstatens framväxt*: Den andra perioden omfattar åren 1946–1955. Under efterkrigstiden lades grunden för uppbyggnaden av en modern välfärdsstat, med ökade statliga ambitioner, reformer, nya institutioner och aktörer inom den sociala barnvården. På länsnivå anställdes barnvårdsassistenter och barnvårdsombud som ansvarade för uppgifter inom fosterbarnsvården, bland annat rekrytering och tillsyn.
- *Välfärdsstatens höjdpunkt*: Den tredje perioden omfattar åren 1966–1975. I relation till tidigare decennier hade de flesta individer och familjer fått en ökad levnadsstandard. Socialpolitiska refor-

mer riktade mot barnfamiljer hade tillkommit. Det var vid denna tid stora förändringar i familjernas liv. Mödrarna arbetade utanför hemmen i större utsträckning än tidigare. Barnomsorgen byggdes ut.

Studien bygger främst på kartläggning med kvantitativa innehållsanalyser, men även på kvalitativa textanalyser. Innehållsanalyser kan bidra till att ge överblick och visa mönster (Bergström och Boréus 2005). Urvalet är samtliga fosterhemsplaceringar som påbörjades under ovan nämnda tidsperioder. Det handlar om 106 placeringar under den första perioden, 97 under den andra och 171 under den tredje perioden. Att det rör sig om större antal placeringar under den sista perioden beror på kommunsammanslagningar och befolkningsökning. Av de aktuella placeringarna hade en del initierats på privat (föräldrars) initiativ, andra på barnvårdsnämndens initiativ. Privatplaceringarna minskade under senare delen av seklet, vilket kan förstås mot bakgrund av ändrade skäl till placering. Explicit handlade inte problembeskrivningarna om fattigdom i samma utsträckning som tidigare.

Uppgifter som samlats in för kvantitativa innehållsanalyser är: fosterföräldrarnas civilstånd; ålder; klasstillhörighet; erfarenhet av barn samt släktskap med barnen. Andra uppgifter som samlats in och fungerar som kontextualisering är: barnens ålder; angivna skäl till placering och hur vanligt det var att barnen adopterades av fosterföräldrarna. De kvalitativa textanalyserna har fokus på argumentation för val av fosterföräldrar med utgångspunkt från myndigheternas dokumentation, samtida rådgivningslitteratur och tidskriftsartiklar. I studien ingår sekretesskyddat källmaterial

och känsliga uppgifter om enskildas personliga förhållanden. Studien har etikprövats och godkänts enligt lag om etikprövning av forskning som avser människor (se Bergman 2011: 71 ff.).

Resultat

I det följande presenteras resultat av analyser om anlitade fosterföräldrar. Först presenteras civilstånd, släktskap, ålder och klasstillhörighet. Därefter utvecklas några resultat som jag menar är särskilt intressanta: varför fosterföräldrar ur mellanskiktet, det vill säga tjänstemän på mellanivå och högre tjänstemän, under en tid var överrepresenterade; varför alltför fosterföräldrar förväntades ha erfarenhet av barn; varför myndigheterna valde att placera barn hos fosterföräldrar i städer respektive på landsbygden, samt med närhet eller på avstånd till barnens biologiska föräldrar.

Fosterföräldrars civilstånd – strävan efter en "normal" och "naturlig" familjeform

Innehållsanalyser av de fosterhemsplaceringar som inleddes under de utvalda perioderna visar att främst gifta par har anlitats som fosterföräldrar under hela den studerade tiden, se tabell 1. Sådana placeringar ökade med tiden. Under den första perioden var fosterföräldrarna i ungefär 82 procent av fallen ett gift par. Andelen gifta par ökade till ungefär 94 procent under den andra och drygt 96 procent under den tredje perioden. I något fall kan fosterföräldrarna ha varit sammanboende under den sista perioden, de hade olika efternamn och det framgår inte tydligt om de var gifta. De presenterade siffrorna kan jämföras med rikstäckande statistik som visar att 87 procent av fosterbarnen i Sverige år 1949 bodde hos gifta fosterföräldrar (Hermelin 1951). I Fosterbarnsutredningens kartläggning på 1970-talet var fosterföräldrarna gifta par i ungefär 90 procent av fallen (SOU 1974:7).

Tabell 1 Fosterföräldrars civilstånd, antal och procent, samt andel släktplacering

Civilstånd	1926–1935 Antal (procent)	1946–1955 Antal (procent)	1966–1975 Antal (procent)
Gift par	87 (82,1)	91 (93,8)	165 (96,5)
Syskonpar	-	1 (1,0)	-
Ensamstående kvinna	19 (17,9)	5 (5,2)	5 (2,9)
Ensamstående man	-	-	1 (0,6)
Totalt	106 (100)	97 (100)	171 (100)
<i>Varav släktplacering</i>	<i>25 (23,6)</i>	<i>44 (45,4)</i>	<i>34 (19,9)</i>

Källa: Barnavårdsnämnden och Sociala centralnämnden.

Andelen ensamstående fosterföräldrar minskade. Under den första perioden var knappt 18 procent ensamstående, samtliga var kvinnor. Det var vanligare med ensamstående fostermödrar när föräldrarna själva hade valt ut och placerat sina barn i hemmen. Andelen ensamstående minskade till ungefär fem procent under den andra perioden och tre procent under den tredje perioden. Medan det över tid blev vanligare att föräldrar skilde sig blev det mindre vanligt med ensamstående fosterföräldrar. Under de båda första perioderna finns inget exempel på att ensamstående män anlätades, men det var inte heller vanligt att barn växte upp med ensamstående biologiska fäder (Åmark 2002). Under den tredje perioden fosterhemsplacerades en tonårspojke hos en ensamstående fosterfar.

Andelen släktplaceringar minskade sett till hela den studerade tiden. Av källmaterial från den första perioden framgår att ungefär en fjärdedel av fosterföräldrarna var släkt med sina fosterbarn. Det kan dock ha varit en större andel släktplaceringar eftersom släktskap inte alltid tydligt framgår av dokumenten. Av tabell 1 framgår att andelen släktplaceringar var störst under den andra perioden, drygt 45 procent, och minst under den tredje perioden, knappt 20 procent. Den vanligaste släktplaceringen var under samtliga tre perioder hos morföräldrar, se tabell 2. Näst vanligast var placering hos moster och morbror. När barn kom till ensamstående släktingar rörde det sig om mormödrar i 11 fall av 12 sett till hela den studerade tiden. Att släktplacering hos just morföräldrar varit vanligast visar även Berglind (1963).

Tabell 2 Släktplacering, fosterföräldrars civilstånd och typ av släktskap med barnet

Civilstånd/ Släktskap	Period 1 Antal (procent)	Period 2 Antal (procent)	Period 3 Antal (procent)
Ensamstående	6 (24)	3 (6,8)	3 (8,8)
-Mormor	6 (24)	2 (4,5)	3 (8,8)
-Farmor		-	1 (2,3) -
Gift par	19 (76)	41 (93,1)	31 (91,2)
-Morföräldrar	13 (52)	20 (45,5)	10 (29,4)
-Moster/morbror	5 (20)	12 (27,2)	7 (20,6)
-Farföräldrar	1 (4)	5 (11,4)	2 (5,9)
-Faster/farbror	-	2 (4,5)	6 (17,6)
-Övrig släkt	-	2 (4,5)	6 (17,6)
Totalt	25 (100)	44 (100)	34 (100)
-Morföräldrar	19 (76)	22 (50)	13 (38,2)
-Moster/morbror	5 (20)	12 (27,3)	7 (20,6)
-Farföräldrar	1 (4)	6 (13,6)	2 (5,9)
-Faster/farbror	-	2 (4,5)	6 (17,6)
-Övrig släkt	-	2 (4,5)	6 (17,6)

Källa: Barnavårdsnämnden och Sociala centralnämnden.

Sammantaget visar analysen av fosterföräldrarnas civilstånd att kärnfamiljsnormen var stark, i synnerhet under 1960- och 1970-talen. Det är en intressant aspekt under en tid av ökade skilsmässor och ensamhushåll. "Fullständiga hem" eftersträvades enligt tidens rådgivning: "I regel bör fosterhemmet vara ett fullständigt hem där fosterbarnet finner både en fosterfar och en fostermor" (Widén 1973: 276, se även Råd och anvisningar från Socialstyrelsen, ROA 1961:137). Kärnfamiljen ansågs vara den "naturliga" och "normala" familjeformen:

Många barn får växa upp hos en ensamstående mor. Det går i allmänhet bra men man kommer dock inte ifrån att detta i och för sig varit en olägenhet för barnet. När det som här gäller att omplantera ett barn i en ny miljö innebär omplaceringen i och för sig svårigheter och det är därför angeläget att söka undvika andra slag av svårigheter. Därför bör man såsom framhållits i regel välja ett äkta par såsom fosterföräldrar. Det är av ovedersäglig betydelse för barnet att det i hemmet finnes både en man och en kvinna. Denna naturliga kombination ger barnet ökade möjligheter att växa in i den mänskliga samlevnadens normala former (Höjer 1965: 238).

I Socialstyrelsens råd framhölls att en ensamstående kvinna kunde komma i fråga som fostermor endast om hon var släkt med barnet. Vad gäller ensamstående män uttrycktes: "En ensamstående man torde, även om han är släkt med barnet, endast i undantagsfall kunna ges tillstånd att taga fosterbarn" (ROA 1961:137: 18). Det äkta paret ansågs vara den "normala" familje-

formen. Begreppet normalitet kan ha olika betydelse, i detta fall handlar det om att den *eftersträvade* familjekonstellationen ur myndigheternas utgångspunkt var ett gift par.

Fosterföräldrars ålder – strävan mot "normal" åldersskillnad

Analys av åldersfördelning bland anlitade fosterföräldrar visar en stor spridning. Under den första perioden saknas fullständiga åldersuppgifter. En möjlig tolkning är att ålder inte betraktades som lika väsentligt för urval som det senare kom att göra. Samtidigt finns skäl att begrunda att fosterföräldrarnas ålder kan ha varit generellt högre under den första perioden med tanke på att en större andel barn då kom till ensamstående fostermödrar, ofta morfödrar. Under den andra perioden var fosterföräldrarna i åldrarna 23 till 77 år då de tog emot ett fosterbarn i sitt hem. De flesta befann sig i åldersintervallet 30–59 år, se tabell 3. Bland de allra äldsta fosterföräldrarna, i åldrarna 60–77 år, hade de flesta tagit hand om ett barnbarn. Att fosterhemsplaceringar hos nära anförvanter ofta gjorts hos personer som varit äldre än genomsnittet visar även nationell statistik (Hermelin 1951, Sjöberg 1959). Men även bland de yngsta fosterföräldrarna, i åldrarna 23–29 år, var ungefär en tredjedel släkt med sitt fosterbarn. De tog ofta hand om ett syskonbarn.

Under den tredje perioden var de anlitade fosterföräldrarna generellt yngre än tidigare, det gäller både män och kvinnor. Deras ålder varierade mellan 23 och 67 år. Störst andel var i åldrarna 30–49 år. Fostermödrarna var i regel något yngre än fosterfäderna. I handböcker för fosterbarnsinspektörer framhölls att åldersskillnaden mellan fosterbarn och foster-

Tabell 3 Fosterföräldrars ålder då de tog emot barn, antal och procent

Ålder	Fostermödrar 1946–1955 Antal (procent)	Fosterfäder 1946–1955 Antal (procent)	Fostermödrar 1966–1975 Antal (procent)	Fosterfäder 1966–1975 Antal (procent)
23–29	10 (10,3)	7 (7,6)	34 (20,4)	11 (7,1)
30–39	28 (28,9)	21 (22,8)	68 (40,7)	76 (49,0)
40–49	28 (28,9)	24 (26,1)	40 (23,9)	41 (26,5)
50–59	23 (23,7)	29 (31,5)	20 (12,0)	15 (9,7)
60–69	8 (8,2)	9 (9,8)	5 (3,0)	12 (7,7)
70–77	-	2 (2,2)	-	-
Totalt	97 (100)	92 (100)	167 (100)	155 (100)

Källa: Barnvårdsnämnden och Sociala centralnämnden.

föräldrar helst inte skulle vara för stor, men inte heller för liten: "ålderskillnaden mellan fosterföräldrar och fosterbarn bör varken vara större eller mindre än som är normalt mellan föräldrar och barn" (Widén 1973: 276, se även Höjer 1965). "Normalt" betydde i det här fallet det *vanligt förekommande*. Fosterföräldrar som adopterade sina fosterbarn var generellt yngre än fosterföräldrar i allmänhet. De befann sig i hög grad inom ramen för det eftersträfvade. Under den andra perioden var ungefär 96 procent av kvinnorna och 88 procent av männen under 50 år gamla då de tog emot det fosterbarn som de senare adopterade. Under den tredje perioden var ungefär 96 procent av kvinnorna och 93 procent av männen under 40 år då de tog emot det fosterbarn som de senare adopterade. I praktiken bedömdes det vara särskilt viktigt med så kallad normal ålderskillnad mellan barn och vuxna när det var aktuellt med adoption (Jfr Lindgren 2006).

Fosterföräldrars klasstillhörighet – de flesta tillhörde arbetarklassen

Under det tidiga 1900-talet var de flesta anlitade fosterföräldrar arbetare, hantverkare eller verksamma inom lantbruk. Den största andelen tillhörde arbetarklassen, se tabell 4, men fosterföräldrarnas klassmässiga fördelning överensstämmer relativt väl med klasstrukturen i Sverige vid samma tid även om personer från arbetarklassen var något överrepresenterade och mellanskiktet (tjänstemän på mellanivå och högre tjänstemän) något underrepresenterade, jämför tabell 5. Resultatet överensstämmer med tidigare forskning om fosterfamiljer under 1800-talet och det tidiga 1900-talet (Berglund 1963, Lundberg 2000, Persson och Öberg 1996, Sköld 2006). Även under den andra perioden tillhörde störst andel anlitade fosterföräldrar arbetarklassen. Många var sysselsatta inom jordbruk, industri, hantverk och byggnad. Andra fosterföräldrar var företagare, många av dessa jordbrukare.

Under några decennier i mitten av seklet tillhörde många fosterföräldrar mellanskiktet. De var överrepresenterade under den andra perioden då en fjärdedel tillhörde mellanskiktet samtidigt som mellanskiktet i Sverige som helhet motsvarade ungefär tio procent år 1930 och 18 procent 1960. Även under den tredje perioden var mellanskiktets fosterföräldrar överrepresenterade. I den granskade kommunen tillhörde ungefär 42 procent mellanskiktet, en siffra som kan jämföras med 26 procent mellanskikt år 1970 i landet. Min tolkning är att det dels handlade om ett område med stort mellanskikt då staden hade karaktären av en tjänstemanna-, skol- och handelsstad, dels om att många ur mellanskiktet adopterade sina fosterbarn, vilket jag återkommer till. En ökande grupp fosterföräldrar under den tredje perioden var personer som arbetade inom något männi-

skovårdande yrke eller inom skolan. I ett par fall hade de blivande fosterföräldrarna träffat och lärt känna barnet genom sitt arbete. Av de företagare som tog hand om fosterbarn var de flesta lantbrukare.

Under den sista perioden blev det vanligare att fostermödrarnas yrken nämndes i fosterhemsutredningarna, de togs upp i 79 procent av fallen. Ungefär hälften av dessa fostermödrar benämndes hemmafru, där efter var det vanligast med arbetaryrken inom omvårdnad och service. Det framgår att ett flertal fostermödrar arbetade deltid eller "tidvis". Resultatet är i linje med tidigare forskning om fosterbarnsvård som visat att det över tid funnits en traditionell ansvarsfördelning i fosterfamiljerna, där kvinnan haft huvudansvar för hem och barn (Kälvesten 1973, SOU 1974:7, Vinnerljung 1996, Höjer 2001).

Tabell 4 Fosterföräldrar efter klasstillhörighet, antal och procent

Klasstillhörighet	1926–1935 Antal (procent)	1946–1955 Antal (procent)	1966–1975 Antal (procent)
Arbetarklass	40 (55,6)	53 (57,0)	64 (41,6)
Mellanskikt	5 (6,9)	24 (25,8)	64 (41,6)
Företagare	27 (37,5)	16 (17,2)	26 (16,9)
<i>Varav bönder**</i>	22 (30,6)	8 (8,6)	19 (12,3)
Totalt*	72 (100)	93 (100)	154 (100)

Källa: Barnavårdsnämnden och Social centralnämnden.

* Bortfallet är 34 perioden 1926–1935, 4 perioden 1946–1955 och 17 perioden 1966–1975.

** lantbrukare, hemmansägare, arrendator, jordbrukare, biodlare.

Mellanskiktet öppnar sina hem för adoptivbarn och krigsbarn

Att fosterföräldrar tillhörande mellanskiktet var överrepresenterade under andra

och tredje perioden är ett intressant resultat som inte diskuterats mycket i tidigare forskning. De var dock inte alltid fosterföräldrar i den betydelse vi vanligen tänker

Tabell 5 Klasstrukturen i Sverige, procent

Klasstillhörighet	1930	1960	1970	1980
Arbetarklass	52	64	64	59,5
Mellanskikt	10	18	26	31
Företagare	38	18	10	9,5
Varav bönder*	13	7	4	3,5
Summa	100	100	100	100

Källa: Ahrne m.fl. 2008.

* företagare inom jordbruk, skogsbruk, fiske.

oss. Vid tiden runt andra världskriget var det fosterföräldrar ur mellanskiktet som i störst utsträckning tog emot barn från andra länder, 10 av 12 tillhörde mellanskiktet. I det studerade området fanns fosterhemsplacerade barn som kom från länder vilka var hårt drabbade av kriget – Tyskland, Norge, Finland och Holland. Att medel- och överklassfamiljer var i majoritet bland dem som tog emot krigsbarn har även Janfelt (1998) visat i en studie om placeringar vid tiden runt första världskriget.

Det var fosterföräldrar ur mellanskiktet som i störst utsträckning tog emot fosterbarn som de senare fick möjlighet att adoptera. Adoptioner kom igång i Sverige i och med 1917 års lag om adoption som trädde i kraft år 1918. De blivande adoptivbarnen räknades som fosterbarn fram till dess adoptionsprocessen var klar. Det kunde röra sig om en kortare tid, men det hände också att adoptionen av olika skäl blev uppskjuten så att processen tog flera år. Vid den aktuella barnavårdsnämnden var det främst under 1940-talet till och med 1960-talet som adoptioner av fosterbarn ägde rum. Det var många familjer som önskade adoptera barn. Till myndigheterna

inkom mängder av förfrågningar. Efterfrågan på barn att adoptera var större än tillgången. När det fanns flera möjliga hem till ett barn valde myndigheterna det hem som bedömdes vara "så idealiskt som möjligt" och det blev ofta mellanskiktets hem. Även om det fanns fosterföräldrar från arbetarklassen som adopterade var det vanligast bland mellanskiktet, i 20 fall av 28 tillhörde adoptivföräldrarna mellanskiktet under den tredje perioden. De var klart överrepresenterade. Adoptioner av fosterhemsplacerade barn utvecklades till att bli en klassfråga, se tabell 6. Att en allt större andel adoptivföräldrar tillhörde de övre samhällsskikten stöds av tidigare forskning (Bohman 1973, Lindgren 2006).

Fler och fler fosterföräldrar med tidigare erfarenhet av barn

Vad gäller fosterföräldrarnas tidigare erfarenhet av barn saknas fullständiga uppgifter under den första perioden. Kvalitativa textanalyser visar att barnavårdsnämnden eftersträvade placeringar hos barnlösa fosterföräldrar. Det finns många exempel på att barnlöshet lyftes fram som positivt i bedömningarna. Men det hände att två

Tabell 6 Adoption efter fosterföräldrars klasstillhörighet, antal och procent

Klasstillhörighet	1926–1935 Antal (procent)	1946–1955 Antal (procent)	1966–1975 Antal (procent)
Arbetarklass	6	12 (50,0)	8 (28,6)
Mellanskikt	-	9 (37,5)	20 (71,4)
Företagare	1	3 (12,5)	-
Varav bönder	1	0 (0)	-
Totalt	7*	24 (100)	28 (100)

Källa: Barnavårdsnämnden och Sociala centralnämnden.

* Jag har avstått från att skriva ut procentandelar då det rör sig om få fall.

fosterbarn placerades i samma hem, exempelvis syskonpar. I en handbok för fosterbarnsinspektörer lyfte barnläkaren Isak Jundell fram det positiva för fosterbarn att vara enda barnet i familjen:

emedan fosterföräldrarna då lättare fästa sig vid fosterbarnet och behandla det med samma kärlek och frikostighet, som de skulle kunnat visa ett eget barn (Jundell 1931: 86).

Förutom ambitionen att upprätta emotionella band kunde det finnas andra skäl till att placera ett enda barn i varje hem – att undvika att barn med problem skulle påverka varandra negativt.

Under de båda senare perioderna finns dokumenterade uppgifter om fosterföräldrarnas tidigare erfarenhet av barn. Under den andra perioden var det relativt ovanligt att de tog emot flera fosterbarn samtidigt. När två barn vistades i ett och samma fosterhem rörde det sig vanligen om syskon. Det var inte heller särskilt vanligt att fosterföräldrarna tidigare hade tagit hand om fosterbarn, se tabell 7. En stor andel fos-

terföräldrar var barnlösa. Offentlig statistik från 1950-talet visar att omkring 70 procent av fosterbarnen befann sig i hem där det inte fanns andra barn under 16 år och i de fall det fanns andra barn handlade det vanligen om ett tidigare barn i hemmet (Hermelin 1951).

Huruvida det var lämpligt att fosterföräldrar hade biologiska barn, och vilken ålder på barn som i så fall passade var en fråga som diskuterades. Läkaren Gotthilf Stéenhoff (1939) menade i en handbok om fosterhemstillsyn att det inte var lämpligt att placera fosterbarn i familjer med spädbarn, för att undvika att barnen utnyttjades som barnpassare. Enligt samtida råd skulle fosterbarnet helst vara yngst i barnaskaran:

Om i fosterhemmet vårdas naturliga barn till fosterföräldrarna, kan det, enligt vad erfarenheten visar, uppkomma komplikationer, därest fosterbarnet är äldre än något av dessa. Såväl fostersyskonens som fosterföräldrarnas känslor fixeras helt naturligt särskilt starkt vid det yngsta barnet, och

Tabell 7 Fosterföräldrars erfarenhet av barn, antal och procent*

Fosterföräldrar med ...	1926–1935 Antal (procent)	1946–1955 Antal (procent)
...biologiska barn i hemmet	42 (43,3)	82 (51,9)
...vuxna utflyttade barn	28 (28,9)	19 (12,0)
...adoptivbarn i hemmet	2 (2,1)	13 (8,2)
...inga barn	37 (38,1)	44 (27,8)
...flera fosterbarn i hemmet eller tidigare erfarenhet av fosterbarn/ sommarbarn	9 (9,3)	44 (27,8)
Totalt antal fosterföräldrar/par**	97	158

Källa: Barnavårdsnämnden och Sociala centralnämnden.

* Fosterföräldrarna kunde ha erfarenhet av såväl egna barn som adoptivbarn och fosterbarn, varför antalet barnerfarenheter är större än antalet fosterföräldrar/par.

** Bortfallet 1966–1975 är 13, där uppgifterna inte framgår.

fosterbarnet kan lätt bliva eller känna sig vara ställt utanför familjegemenskapen. Om fosterbarnet däremot är yngre än fosterföräldrarnas egna barn, finnas i regel goda förutsättningar för att naturliga band skola uppkomma mellan fosterbarnet, å ena, samt fostersyskonen och fosterföräldrarna, å andra sidan (ROA 1946:37: 48).

Fosterbarnen skulle vara yngst för att "helt naturligt" komma i centrum. Målet var att uppnå "naturliga band" och en känsla av gemenskap. Följande citat visar att barnavårdsnämnden bedömde det som olämpligt att fosterbarn placerades där det redan fanns flera barn: "Hemmet har ju tre egna barn och detta torde väl vara vad en ensam husmor hinner sköta".

En intressant förändring som ägde rum i början av 1970-talet är att det i nämndens dokumentation lyftes fram som en fördel om fosterföräldrarna hade tidigare erfa-

renhet av att ta hand om fosterbarn. Fosterföräldrar kunde beskrivas vara beprövade, kvalificerade, professionella, uppskattade, vana, välkända, välprövade. Kunskap om och förståelse för barn värderades. Fosterhem kunde beskrivas i termer av behandling: "Man kan betrakta [hemmet] som ett storfosterhem med miljöterapeutisk prägel". Vikten av utbildning för blivande fosterföräldrar diskuteras (jfr Kälvesten 1973). Det blev nu betydligt vanligare att flera barn bodde i samma fosterhem. I merparten av de anlidade hemmen fanns biologiska barn. Däremot kom de barn som adopterades oftast till barnlösa. Ungefär 28 procent av fosterföräldrarna uppgavs ha flera fosterbarn eller tidigare erfarenhet av att ta hand om fosterbarn eller sommarbarn. Liknande resultat framkom vid den kartläggning som gjordes av Fosterbarnsutredningen i början av 1970-talet, en fjärdedel av fosterbarnen bodde då med fosterföräldrar som hade haft hand

om fosterbarn tidigare (SOU 1974:7). Det är först under den tredje perioden jag i kartläggningen har funnit fosterhem med fler än två fosterbarn placerade samtidigt i ett och samma fosterhem. I materialet beskrivs en fosterfamilj med fyra fosterbarn som samtidigt hade fyra biologiska barn i sitt hem. Att döma av kartläggningen var det tidigare mindre vanligt med fosterhem där flera fosterbarn togs omhand, även om det ibland eftersträvades att syskon fick bo tillsammans. Under mitten av 1900-talet fanns det en diskussion om att högst två fosterbarn skulle placeras i ett och samma fosterhem, såvida det inte var fråga om syskon (ROA 1946:37, ROA 1961:137, Höjer 1965, Widén 1973, SOU 1974:7). I en artikel i tidskriften Socialt Forum framhöll barnavårdsdirektören vid Allmänna Barnhuset vikten av att vid en fosterhemsplacering ta hänsyn till barn som redan fanns i hemmet. Det gällde såväl fosterföräldrarnas biologiska barn som tidigare fosterbarn: "Barnen måste kunna gå ihop. Det barn som redan finns där får inte känna sig åsidosatt av det nya" (Almqvist 1965: 347). Det bör uppmärksammas att både fosterbarn och tidigare barn i hemmet skrevs i singular, utgångspunkten var högst två barn i samma hem.

Fosterhem i staden eller på landet? I närheten eller på avstånd?

Under den första perioden gjordes de flesta fosterhemsplaceringar inom regionen. Det var ovanligt med placeringar längre än fem till sex mil bort. Många placeringar i staden/centralorten gjordes av föräldrarna. När nämnden fattade beslut om placering kom barnen oftast till fosterhem på landsbygden eller i närliggande orter inom länet. Fosterhem på landsbygden föredrogs ofta av placerande institutioner då livet på lan-

det ansågs vara mer hälsosamt för barn än livet i städer. Andra argument för placering på landsbygden har varit att på landet får barnen lära sig att arbeta, samtidigt som de kan göra nytta. Målet har varit att barnen ska växa upp till självförsörjande vuxna (Bergman 2011).

När barn har placerats med långa geografiska avstånd har ett syfte varit att bryta banden med föräldrar som inte ansetts kunna ta hand om och fostra sina barn på ett lämpligt sätt (Sundkvist 1994). Det har ofta handlat om en vilja att "rädda" barn från att bli "vanartade" på grund av förhållandena i föräldrahemmet. Barnavårdsnämnden kunde välja att placera barn i hem som inte låg i närheten "enär man hade anledning befara, att [föräldrarna] eljest alltför mycket kommer att oroa fosterföräldrarna i deras fostrargärning". Av citatet framgår att ett skäl till att söka hem på längre avstånd kunde vara att undvika att de biologiska föräldrarna störde vården. Ambitionen vid långväga placeringar har ofta varit att ge barnen "a fresh start" (Abrams 2001). Även om det finns några exempel på att nämnden sökte efter fosterhem med långt avstånd tillhörde det inte det vanliga under det tidiga 1900-talet. Men det hände att barn och biologiska föräldrar kom att bo långt ifrån varandra av skäl som att modern hade placerat barnet hos en nära anförvant medan hon själv arbetade på annan ort, ofta i en storstad.

Från och med mitten av 1900-talet placerade barnavårdsnämnden många barn inom staden, vilket illustrerar både samhällsförändring och attitydförändring. Fler människor flyttade till och levde i städer. Bostadssituationen förbättrades. Landsbygden uppfattades inte som lika självklara för barns uppväxt som tidigare. Ett mönster som går att urskilja är att yngre barn före-

trädesvis placerades i städer och tätorter medan barn i skolåldern och tonåringar placerades på landsbygden. Men även om familjer i städer och tätorter nu var önskvärda var det inte alltid så lätt för myndigheterna att engagera stadsbor i uppgiften att ta hand om fosterbarn, att döma av inlägg i tidskriften Social Forum (Almqvist 1968, Almqvist 1970). De flesta fosterföräldrar bodde fortfarande på landet eller på mindre orter.

Fosterhem på landsbygden föredrogs ofta av placerande institutioner då livet på landet ansågs vara mer hälsosamt för barn än livet i städer.

Under 1970-talet var det vanligare än tidigare att nämnden sökte efter fosterhem med längre avstånd till hemmiljön och de biologiska föräldrarna. Det rörde framför allt unga med någon egen problematik, exempelvis kriminalitet eller missbruk. Avsikten var att de skulle lämna en skadlig miljö för att placeras i en annan bättre och läkande miljö. Ambitionen var att bryta ett "socialt arv" (Jonsson 1971). Samtidigt kunde barn och mödrar efterfråga geografisk närhet för att kunna träffas och för att behålla kontinuitet med kamrater och fritidsaktiviteter – det som senare kom att formuleras som närhetsprincipen i 1980 års socialtjänstreform.

Avslutande diskussion

När barn av olika skäl inte har kunnat eller inte ansetts kunna bo hos sina biologiska föräldrar har det vanligaste erbjudandet om samhälleligt stöd till föräldrar och barn

varit placering i fosterhem. Artikeln har fokus på vilka som anlätades som fosterföräldrar under det föregående seklet. Frågan rymmer såväl förändring som kontinuitet. Det tydligaste exemplet på kontinuitet är att de anlätade fosterföräldrarna som regel varit gifta par under hela den studerade tiden. Att det fanns både en fostermor och en fosterfar i hemmet eftersträvades, andelen sådana hem ökade med tiden. Placeringar hos ensamstående minskade. Jag har konstaterat att kärnfamiljsnormen stärktes. Klassanalyserna visar att den största andelen fosterföräldrar har hämtats från arbetarklassen. Men under några decennier runt seklets mitt var mellanskiktet överrepresenterat bland anlätade fosterföräldrar. Det var främst familjer från mellanskiktet som tog emot krigsbarn i samband med andra världskriget. Det var också mellanskiktets fosterföräldrar som i störst utsträckning adopterade sina fosterbarn.

Genomgripande förändringar ägde rum inom fosterbarnsvårdens praktik i början av 1970-talet. En tydlig förändring är att anlätade fosterföräldrar generellt var yngre. Samtidigt hade alltfler tidigare erfarenhet av barn. En ökande grupp fosterföräldrar var personer som arbetade inom människovårdande yrken. Det blev med tiden vanligare med flera fosterbarn i ett och samma hem. Fosterhemmen utvecklades mot "professionella hem" i den bemärkelsen att fosterföräldrar benämndes som en form av experter på att ta hand om fosterbarn. Deras erfarenhet och kunskap höjdes upp. En annan tendens är att fler barn placerades på långväga geografiskt avstånd från sina biologiska föräldrar. Hur kan vi då förstå denna utveckling? Ett skäl till att nämnden sökte efter och anlätade en annan typ av hem, framför allt från och med 1970-talet, var att placeringsskäl

hade ändrats. Ekonomisk utveckling, välfärdsstatens framväxt och ändrade livsvillkor för barnfamiljer hade bidragit till att det inte var lika vanligt att barn kom till fosterhem på grund av försörjnings-, barnomsorgs- eller bostadsproblem, utan det handlade i högre grad om egna problem hos barnen, om sociala problem hos föräldrarna och relationsproblem mellan barn och vuxna. Det ställde andra krav på fosterföräldrarna. Alltfler fosterbarn var tonåringar och målet var att de skulle återvända till sina föräldrar efter en kortare placering. Fosterföräldrarna förväntades inte ersätta de biologiska föräldrarna utan skulle fungera som kompletterande föräldrapar (Vinterhed 1981). Vid samma tid hade släktplaceringarna minskat. En förklaring är att det inte var lika vanligt som tidigare att mödrarna själva letade upp fosterhem till sina barn, utan att hemmen rekryterades av myndigheterna vid en tid när problembilderna såg lite annorlunda ut.

En möjlig tolkning till varför kärnfamiljsidealet stärktes är att denna familjeform, med både en fostermor och en fosterfar i hemmet, bedömdes vara än viktigare för fosterbarnen under en tid då alltfler hade vuxit upp i "skilsmäsohem". En iakttagelse är att det vid rekrytering av fosterfamiljer har eftersträvat vad som ansetts vara "normalt" och "naturligt". Kärnfamiljen har setts som en naturlig och normal familjeform. Andra uttryck för strävan efter det naturliga och normala har varit att barn ska växa upp i ett hem med en mor och att det ska vara normal åldersskillnad mellan barn och föräldrar. En ambition har varit att fosterhemsplaceringen ska vara normaliserande, genom att upprätthålla/göra/återskapa det normala, med målet att verka för anpassning av individen till samhället (jfr Foucault 2003). I det

sammanhanget framstår det som något paradoxalt att söka efter expertföräldrar för vilka barnen kunde betraktas som en arbetsuppgift som kunde lämnas vidare om den inte längre passade ens livssituation (Bergman 2011). Men att myndigheterna började placera ett flertal fosterbarn i ett och samma fosterhem kan ha att göra med svårigheter att få tag på nya hem, då fyllde man på med flera barn i de redan kända hemmen. Samtidigt som det var konkurrens om vissa barn (för adoption) fanns det barn som det var svårt att finna fosterhem åt.

Svårigheterna att rekrytera familjehem är en högaktuell fråga idag (Höjer 2006, SOU 2005:81). Problemen brukar ofta hänföras till orsaker som familjers tidsbrist och att mödrar inte längre är hemma, utan yrkesarbetar. Men problemen med att finna hem är inte ett nytt fenomen, utan har funnits under hela perioden denna studie omfattar. Svårigheterna har särskilt gällt vissa barn, ofta pojkar och barn som har behövt extra stöd (Bergman 2011, jfr Sköld 2006). Bristen på fosterhem har inte varit ett svenskt fenomen, utan varit aktuellt i flera länder (Barbalet 1983, Evans 2002, Curran 2006). Under mitten av seklet diskuterades några förklaringar till dessa svårigheter i Sverige, det ansågs handla om "den allmänna kris som hemmen befinner sig i"; "flykten från landsbygden"; trånga bostäder; gifta kvinnors ökade deltagande i förvärvsarbete; samt låga fosterlöner (Malmroth 1939, Ahlberg 1966).

Inledningsvis nämndes att det för närvarande pågår en upprättelseprocess där personer som har drabbats av allvarliga övergrepp och vanvård i fosterhem och på institutioner under 1900-talet ska få skadestånd. Den uppkomna situationen väcker många frågor om hanteringen inom den

sociala barnvården, varför hemmen har valts ut och vilka kriterier man har gått efter. Den här studien om anlitade fosterföräldrar i historiskt perspektiv pekar på några faktorer som myndigheter har tagit hänsyn till vid placeringar av fosterbarn. Selektionen har gjorts efter vilka normer som varit rådande under olika tider –

normer för gott föräldraskap och normer för barns behov. Jag menar att det är väsentligt att medvetandegöra och reflektera över vilka värderingar och förgivettaganden som ligger bakom samhällets insatser för utsatta barn, såväl i historien som i dagens sociala barnvård

Referenser

- Abrams, L. 2001. "Blood is thicker than water." Family, fantasy and identity in the lives of Scottish foster children. I: Lawrence, J. & Starkey, P., red. *Child Welfare and Social Action in the Nineteenth and Twentieth Centuries: International Perspectives*. Liverpool: Liverpool University Press.
- Ahlberg, G. 1966. Diskriminerar vi utländska fosterbarn? *Socialt Forum* 5: 285–292.
- Ahrne, G., Roman, C. & Franzén, M. 2008. *Det sociala landskapet: En sociologisk beskrivning av Sverige från 1950-talet till början av 2000-talet*. Göteborg: Korpen.
- Almqvist, V. 1965. Ett år med barnvårdsombuden. *Socialt Forum* 6: 341–350.
- Almqvist, V. 1968. Ett år med barnvårdsombuden. *Socialt Forum* 6: 349–361.
- Almqvist, V. 1970. Ett år med barnvårdsombuden. *Socialt Forum* 6: 329–339.
- Andresen, A. 2006. *Hender små: Bortsetting av barn i Norge 1900–1950*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Barbalet, M. 1983. *Far From a Low Gutter Girl: The Forgotten World of State Wards: South Australia 1887–1940*. Melbourne: Oxford University Press.
- Barkman, L., Jundell, I. & Stéenhoff, G. 1931. *Tillsyn över fosterbarnsvården*. Stockholm: Svenska Fattigvårds- och barnvårdsförbundet.
- Berglind, R. 1963. *Hur går det för fosterbarnen? III*. Stockholm: Allmänna Barnhuset. Särtryck ur Sociala Meddelanden 1–2.
- Bergman, A. 2011. *Lämpliga eller olämpliga hem? Fosterbarnsvård och fosterhemskontroll under 1900-talet*. Diss. Växjö: Linnéuniversitetet.
- Bergström, G. & Boréus, K. 2005. *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bohman, M. 1973. *Adoptivbarn och deras familjer: En undersökning av adoptivbarn, deras bakgrund, miljö och anpassning*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Carlsson, S. 1968. *Yrken och samhällsgrupper*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Colton, M. & Williams, M., red. 2006. *Global Perspectives on Foster Family Care*. Lyme Regis: Russel House Publishing.
- Creagh, D. 2006. Science, social work and bureaucracy: Cautious developments in adoption and foster care 1930–1969. I: Askeland, L., red. *Children and Youth in Adoption, Orphanages, and Foster Care: A Historical Handbook and Guide*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.
- Cunningham, H. 2005. *Children and Childhood in Western Society Since 1500*. London: Longman.
- Curran, L. 2006. Feminine women, hard workers: Foster motherhood in midcentury America (1946–1963). *Journal of Family History* 31(4): 386–412.

- Evans, C. 2002. Excellent woman and troublesome children: State foster care in Tasmania 1896–1918. *Labour History* 83: 131–148.
- Foucault, M. 2003 [1987]. *Övervakning och straff*. Lund: Arkiv förlag.
- Hendrick, H. 2003. *Child Welfare: Historical Dimensions, Contemporary Debate*. Bristol: Policy Press.
- Hermelin, C. 1951. Fosterbarn och fosterlegor. *Barnavård och ungdomsskydd* 6: 175–181.
- Höjer, K. J. 1965. *Samhället och barnen: Svensk lagstiftning till skydd och stöd för barn och familj*. Stockholm: Norstedts.
- Höjer, I. 2001. *Fosterfamiljens inre liv*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Höjer, I. 2006. Sweden. I: Colton, M. & Williams, M., red. *Global Perspectives on Foster Family Care*. Lyme Regis: Russel House publishing.
- Janfelt, M. 1998. *Stormakter i människokärlek: Svensk och dansk krigsbarnhjälp 1917–1924*. Åbo: Åbo Akademis Förlag.
- Jonsson, G. 1971. *Det sociala arvet*. Stockholm: Tiden.
- Jundell, I. 1931. Några medicinska anvisningar angående barnens och särskilt fosterbarnens vård. Barkman, L., Jundell, I. & Stéenhoff, G. *Tillsyn över fosterbarnsvården*. Stockholm: Svenska Fattigvårds- och barnavårdsförbundet.
- Jönsson, L. 2003. Hem, kvinnor och barn: Norm och vetande i sociala myndigheters hembesök i efterkrigstidens Sverige. *Rig – Kulturhistorisk tidskrift* 86(3): 142–154.
- Kälvesten, A. 1973. *40 fosterfamiljer med Skåbarn*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Lindgren, C. 2006. *En riktig familj: adoption, föräldraskap och barnets bästa 1917–1975*. Diss. Linköpings universitet. Stockholm: Carlsson.
- Lundberg, S. 2000. Child auctions in nineteenth century Sweden: An analysis of price differences. *The Journal of Human Resources* 35(2): 279–297.
- Lundström T. 1993. *Tvångsomhändertagande av barn: En studie av lagarna, professionerna och praktiken under 1900-talet*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.
- Lundström, T. & Sallnäs, M. 2003. Klass, kön och etnicitet i den sociala barnvården. *Socialvetenskaplig tidskrift* 2–3: 193–213.
- Malmroth, E. 1939. Om fosterlönen och dess anpassning. *Tidskrift för barnavård och ungdomsskydd* 3: 109–114.
- Nyberg, A. 2000. From foster mothers to child care centers: A history of working mothers and child care in Sweden. *Feminist Economics* 6(1): 5–20.
- Persson, B. & Öberg, L. 1996. Fosterchildren and the Swedish state. I: Tedebrand, L., red. *Orphans and Fosterchildren: Historical and Crosscultural Perspective*. Umeå: Umeå universitet.
- Proposition 2011/12:160. *Ersättning av staten till personer som utsatts för övergrepp eller försummelser i samhällsvården*.
- Råd och anvisningar i socialvårdsfrågor* (ROA) 1946:37. Revision av lagstiftningen om barnavårdsanstalter och fosterbarnsvård. Socialstyrelsen.
- Råd och anvisningar i socialvårdsfrågor* (ROA) 1961:137. Fosterbarnsvård. Socialstyrelsen.
- Sjöberg, B. 1959. Fosterbarn och fosterlegor. *Barnavård och ungdomsskydd* 4: 151–159.
- Sköld, J. 2006. *Fosterbarnsindustri eller människokärlek: Barn, familjer och utackorderingsbyrå i Stockholm 1890–1925*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.

- Sköld, J. 2011. Den annorlunda normala familjen: Krav på fosterföräldrar under hundra år. I: Bergman, H., Eriksson, M. & Klinth, R., red. *Föräldraskapets politik – från 1900- till 2000-tal*. Stockholm: Dialogos.
- SOU 1974:7. *Barn och ungdomsvård: Ett betänkande av Fosterbarnsutredningen*.
- SOU 2005:81. *Källan till en chans: Nationell handlingsplan för den sociala barn- och ungdomsvården: Betänkande av Sociala barn- och ungdomsvårdskommittén*.
- SOU 2011:9. *Barnen som samhället svek: Åtgärder med anledning av övergrepp och allvarliga försummelser i samhällsvården: Betänkande av Upprättelseutredningen*.
- SOU 2011:61. *Vanvård i social barnavård: Slutrapport: Slutbetänkande av Utredningen om vanvård i den sociala barnavården*.
- Stéenhoff, G. 1939. Samhället och fosterbarnen. Barkman, L., Jundell, I. & Stéenhoff, G. *Tillsyn över fosterbarnsvården*. Stockholm: Svenska Fattigvårds- och barnavårdsförbundet.
- Sundkvist, M. 1994. *De vanartade barnen: Mötet mellan barn, föräldrar och Norrköpings barnavårdsnämnd 1903–1925*. Diss. Linköpings universitet. Uppsala: Hjelm.
- Vinnerljung, B. 1996. *Svensk forskning om fosterbarnsvård: En översikt*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete.
- Vinterhed, K., red. 1981. *Barn i kris: En bok om barn och separation*. Stockholm: AWE/Geber.
- Widén, K. 1973. *Samhället och barnen: Svensk lagstiftning till skydd och stöd för barn och familj*. Stockholm: Norstedts.
- Åmark, K. 2002. Familj, försörjning och livslopp under 1900-talet. I: Bergman, H. & Johansson, P., red. *Familjeangelägenheter: Modern historisk forskning om välfärdsstat, genus och politik*. Eslöv: B. Östlings bokförlag, Symposium.

Ann-Sofie Bergman, Linnéuniversitetet, Institutionen för socialt arbete, SE-351 95 Växjö, Sverige
E-mail: ann-sofie.bergman@lnu.se